

НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПІВДЕНЬ»

Ольга Юрченко

*Національний авіаційний університет (Київ, Україна)
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9181-5886>*

1. ВСТУП

Боротьба України за власну історію триває упродовж не одного століття, а нині, у контексті гібридної війни Росії проти України, вивчення правдивої історії української держави набуває особливого значення. Суттєву роль у процесі популяризації історичного минулого українського народу, подолання історичних міфів та боротьби з фальсифікацією історії України відіграє сьогодні Український інститут національної пам'яті (далі – УІНП), створений 31 травня 2006 р. УІНП – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу [12].

Інформаційні продукти УІНП мають важливе значення для патріотичного виховання, організації всебічного вивчення історії українського державотворення, здійснення заходів щодо увічнення пам'яті учасників українського визвольного руху, організації дослідження історичної спадщини, популяризації історії України, її видатних особистостей, розкриття малознаних сторінок вітчизняної історії, подолання історичних міфів тощо. Із цією метою УІНП розробляє та здійснює численні науково-просвітницькі проекти і різноманітні інформаційні заходи та кампанії.

Мета статті – проаналізувати основні заходи Українського інституту національної пам'яті в рамках здійснення у 2020–2021 рр. науково-просвітницького проекту «Український південь» для ознайомлення суспільства із малознаними інформаційно-аналітичними матеріалами з історії степової України, зокрема документами щодо часу заснування південноукраїнських міст: Дніпра, Маріуполя, Первомайська, Овідіюполя, Одеси тощо. Все це має сприяти подоланню історичних міфів про минуле українського народу.

1.1. Методи дослідження

Методологічна основа обумовлена темою, метою, предметом дослідження. Серед використаних методів слід назвати такі: історико-хронологічний (під час висвітлення історії становлення УІНП), термінологічний (при вивченні наукових поглядів на поняття «імперські міфи», «науково-просвітницький проєкт», «анімаційний ролик» та представленні авторського погляду на їх сутність), порівняльний аналіз (зادля з'ясування напрямів інформаційної діяльності УІНП), синтез (поєднання інформації, отриманої на етапі аналізу, в єдине ціле), абстрагування (для висвітлення інформаційної діяльності УІНП, не зважаючи на інші види його роботи), узагальнення (для формулювання висновків), бібліографічний (під час підбору наукової літератури, джерел за темою дослідження). Використання методу моніторингу вебсайту та сторінок УІНП у соціальних мережах дозволило визначити представлення УІНП в інформаційному просторі.

1.2. Аналіз досліджень і публікацій

Визначальну роль у діяльності Українського інституту національної пам'яті відіграє інформаційна робота. У загальному плані питання здійснення інформаційної

діяльності установ розкривають наукові доробки В. Варенка [3], О. Онищенко, О. Горового, В. Попика [37], А. Пугач [33], С. Руденка [34] та ін.

Однією з ефективних форм інформаційної діяльності УІНП є розробка та здійснення науково-просвітницьких проєктів, що мають на меті показати дійсну, не викривлену історію українського народу та подолання імперських міфів. Зокрема збільшився інтерес науковців до ефективності використання ІТ-технологій для реалізації певних проєктів. На цю тему писали Є. Єрмолович. [8], О. Педан-Слепухіна та інші [29].

Науковці В. Іванов, В. Бугрим, А. Башук, Н. Білан у своїй колективній праці основну увагу приділили процесу підготовки інформаційно-комунікативних матеріалів і специфіці медіаіару, типології зв'язків із громадськістю, її стратегії та тактиці [15].

Проблемі безпосередньої організації та проведенню інформаційних кампаній із запровадження науково-просвітницьких проєктів присвятили свої дослідження О. Тимченко [39], О. Троценко [41] та авторський колектив: Т. Марочко, Є. Ромат, А. Стрелковська, Т. Хімченко [18].

Наприкінці ХХ ст. спостерігається суттєве зростання зацікавленості науковою спільнотою проблемою національної пам'яті. Усвідомивши весь потенціал, який містить у собі історичне минуле, його осмислення та інтерпретація, політична еліта почала активно залучати і використовувати цей компонент у своїй діяльності. Так постало поняття політики пам'яті – одного із напрямів функціонування інститутів держави у царині дослідження та конструювання минулого, вироблення спільного бачення тягlosti етнонаціонального буття, етнонаціональних символів і цінностей, етнонаціональної свідомості. Дослідженням окремих аспектів політики пам'яті в Україні у її різних проявах активно займаються такі вчені, як: Д. Веденєєв [37], В. В'ятрович [4], Ю. Зерній [14], А. Киридон [16, 17], Ю. Опалько [24], В. Солдатенко [37], Ю. Шаповал [47] та інші.

Багато істориків досліджують історію Південної України різних періодів. Про їх напрацювання інформує наукове видання «Дослідники історії Південної України: бібліографічний довідник» [6]. Історії степової України досліджуваного періоду та спростуванню російських міфів про цей край присвятили свої дослідження О. Бачинська [20], В. Брехуненко [20], Т. Гончарук [20], О. Гуржій [5], С. Гуцалюк [20], І. Сапожніков [6] та ін.

2. НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКІ ПРОЄКТИ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, ЇЇ ВИДАТНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ ТА ПОДОЛАННЯ ІСТОРИЧНИХ МІФІВ

2.1. Науково-просвітницькі проєкти: поняття та визначення

Сучасні тенденції функціонування інформаційного суспільства передбачають активне використання інформації та інформаційно-комунікативних технологій у різних сферах життєдіяльності суспільства. Інформація, як комплекс відомостей і знань про навколишній світ, методика і технологія її передачі, а також процедура її поширення і донесення до аудиторії стає найважливішим інструментом функціонування сучасного суспільства. Як зазначено в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства (2000), «революційний вплив інформаційно-комунікативних технологій стосується способу життя людей, їх освіти і роботи, а також взаємодії уряду і громадянського суспільства» [23].

Інноваційні процеси, що відбуваються у сучасній Україні, спонукають державні установи, суспільні організації до реорганізації існуючих традиційних систем та форм проведення інформаційної роботи, переосмислення цінностей, цілей їх здійснення та до переходу від застарілих стереотипів, шаблонів і жорстких форм до творчої ініціативи в процесі інформаційної діяльності.

Суттєву роль у цьому процесі відіграє проєктувальний компонент. Більшість дослідників розглядають процес проєктування як основний механізм здійснення і розвитку інноваційної інформаційної діяльності та одночасно й як вид творчості, який включає моделювання, прогнозування та аналітичне оцінювання. Сучасні наукові дослідження присвячені теоретичним аспектам застосування проєктів у сьогоденні, їх виховним та просвітницьким функціям, психологічним аспектам проєктної діяльності і обґрунтуванню умов їх реалізації та розробці методичних рекомендацій для їх впровадження [30].

Результатом такої діяльності виступає проєкт. Визначаючи сутність поняття «проєкт», зазначимо, що воно вперше з'явилося у XVII–XVIII ст. і служило синонімом словам «експеримент» у природничих науках і «розгляд справ» у юриспруденції.

У наш час термін «проєкт» має кілька значень. По-перше, проєкт – це попередній (можливий) текст будь-якого документа. По-друге, проєкт розуміють як певну акцію, сукупність заходів, об'єднаних однією програмою або організаційною формою цілеспрямованої діяльності. І третє значення проєкту – діяльність зі створення (вироблення, планування, конструювання) будь-якої системи, об'єкта чи моделі.

Отже, у загальному плані проєкт – це вмотивована (на основі особистого інтересу), цілеспрямована (щодо певної мети чи проблеми) добровільна, активна, творча та дослідницька діяльність людини.

Існують різні види проєктів: дослідницькі, пошукові, інформаційні, просвітницькі, соціальні, творчі, ігрові, практично-орієнтовані, кооперативні, змагальні, конкурсні, індивідуальні (особистісні), колективні (парні, групові). За термінами вони можуть бути: короткотермінові, середньої тривалості, довготривалі [29].

Проєкт має такі характерні риси: мету; реальний чи обмежений у часі та просторі; реалізується командою або індивідуально; повинен піддаватися оцінюванню; реалізується поетапно [29].

Критеріями оцінювання проєктів виступають: значущість і актуальність проблеми; коректність методів дослідження й обробки даних; активність учасників проєкту; колективний характер рішень; характер спілкування з аудиторією; вміння аргументувати свої висновки, позиції, запропоновану інформацію; естетика оформлення результатів; уміння відповідати на запитання опонентів; лаконічність і аргументованість кожного висновку тощо.

2.2. Культурна спадщина та історична пам'ять

Український інститут національної пам'яті активно використовує проєктну діяльність як форму інформаційної роботи для того, щоб привернути увагу українського суспільства, особливо молоді, до проблеми збереження культурних надбань українського народу, ліквідації білих плям в історії України, боротьби з викривленнями історичного минулого та об'єктивного висвітлення подій сучасності.

Культурна спадщина – це духовний, культурний, економічний і соціальний капітал непоправної цінності. Нарівні з природними багатствами це головна підстава для національної самоповаги і визнання світовою спільнотою.

Для кожної держави її історична пам'ять є важливою, тому урядами країн, зацікавлених у збереженні історичної пам'яті, проводиться відповідна політика – цілеспрямоване конструювання і утилітарне використання в політичних цілях історичної пам'яті та інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій, у тому числі професійної історіографії. Історична політика здійснюється в інтересах політичних, культурних, етнічних та інших громадських груп у боротьбі за владу, за її утримання або перерозподіл. Історична політика є засобом забезпечення політичної, культурної або інших форм лояльності великих суспільних груп, а також утримання ідеологічного і політичного контролю над ними.

Політика пам'яті є надзвичайно потужним засобом, який впливає на світосприйняття особи й громадянина, зумовлюючи високий мобілізаційний потенціал. Будучи феноменом, що торкається, перш за все, ірраціонального компоненту людської особистості, вона може поставати як консолідаційний елемент, так і дезінтеграційний, маючи навіть потенціал для розпалення ворожнечі всередині соціуму чи груп. Саме тому політика пам'яті повинна бути тим елементом, який об'єднає українське суспільство та сконструює етнонаціональну свідомість та місцевий патріотизм.

Цю точку зору поділяють, зокрема, відомі українські історики В. Солдатенко та Д. Веденєєв: «національна пам'ять виступає важливою складовою самоідентифікації та консолідації народів, що населяють Україну, в єдину політичну націю (громадянську спільноту) – український народ. Відновлення й збереження колективної пам'яті про державотворчі традиції, цивілізаційні досягнення, бойову й трудову звитягу, історичні трагедії сприяє єднанню громадянства та мобілізації духовних сил і будівничого потенціалу українського народу, його утвердженню як рівноправного суб'єкта системи міжнародних відносин, збереженню державного ладу та територіальної цілісності України, творенню позитивного суспільно-політичного та морально-культурного поля буття української політичної нації» [37].

Для досягнення основної мети своєї діяльності УІНП проводить активну інформаційну роботу серед населення, широко використовуючи проектну діяльність.

Здійснюючи численні науково-просвітницькі проекти, УІНП ставить за мету досягнути широкого розповсюдження інформаційної продукції. Завдяки активному залученню до своєї роботи висококваліфікованих фахівців, новітніх інформаційних технологій, інститут має можливість виконувати особливу місію – забезпечувати користувача оперативним доступом до інформаційних ресурсів і одночасно бути центром виховання патріотизму, національної свідомості, поваги до історичного минулого та центром боротьби проти його викривлення.

2.3. Боротьба за подолання історичних міфів про минуле українського народу

У своїй діяльності Український інститут національної пам'яті велику увагу приділяє збереженню історико-культурної спадщини, донесенню її до відома всіх верств українського суспільства. Зокрема важливу роль у цьому процесі віддає розкриттю малознаних сторінок історії Південної України та спростуванню російських імперських міфів про цей край.

Після того, як наприкінці XVIII ст. території Північного Причорномор'я були введені до складу Російської імперії, їхня історія почала викривлятися на догоду імперським інтересам. Сторінки історії краю, що не вписувалися в імперські концепції, замовчувались і заперечувались. Метою такої цілеспрямованої антиукраїнської політики було підкреслення виняткової, нібито цивілізаційної ролі Росії. У результаті було сформоване уявлення про початок освоєння краю лише після захоплення Північного Причорномор'я Росією. Цей історичний міф старанно підтримувала офіційна російська імперська, а згодом і радянська, історіографія.

На думку доктора історичних наук, професора, завідувача відділу актової археографії Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України Віктора Брехуненка, головна причина таких історичних міфів полягає в ідеологічній сфері: «Ми не мали своєї держави від 1764 року – коли була знищена Гетьманщина. І увесь оцей період аж до 1991 року увесь світ пізнавав інформацію про Україну і нашу історію не з українських джерел, а з російських. Наш образ формувала Росія. Росія всю дорогу нав'язувала нам свої ідеологеми. Для того, щоб ми вважали свою історію якоюсь поганою, «не такою» і вважали себе одним народом із росіянами. І оті всі ідеологеми на Заході легко сприймалися» [1].

Імперські російські міфи, такі, як наприклад, проєкт Новоросії, активно використовуються і нинішньою російською пропагандою для обґрунтування своїх амбіцій. Вони є сьогодні підґрунтям для висування російським агресором історичних претензій на українські землі і для виправдань своїх ворожих дій в Україні.

На жаль, можна констатувати, що і досі в Україні масове знання про історію південної, степової України багато в чому перебуває в полоні цих імперських міфів. Широка спільнота недостатньо знає про доросійські сторінки минулого Північного Причорномор'я, зокрема про внесок і українських козаків, і кримських татар в освоєння степових просторів. Для багатьох в українському суспільстві залишається невідомим той факт, що задовго до часів правління Катерини II у причорноморських степах засновувалися та розвивалися міста і селища, йшла жвава торгівля.

Отже, історія Північного Причорномор'я – це не лише історія російської колоніальної політики, а й історія козацького освоєння степу, історія Кримського ханства і Речі Посполитої. Тому Український інститут національної пам'яті своїм завданням бачить поширення історичних знань про минуле Південної України та деконструкцію російських імперських міфів про історію Північного Причорномор'я.

2.3.1. Результати дослідження

Український інститут національної пам'яті у 2019–2021 рр. приділив значну увагу проблемі малознаних сторінок історії Південної України та спростуванню російських імперських міфів про цей край. Ще наприкінці 2018 р. було прийнято рішення про створення територіальних органів для імплементації національної пам'яті на місцевому рівні. А впродовж 2019 р. такі центри відкрилися в Харкові, Дніпрі, Вінниці, Львові та Одесі.

Південний регіональний відділ УІНП в Одесі взяв особливо активну участь у реалізації науково-просвітницького проєкту УІНП про історію степової України, у рамках якого були підготовлені історичні інформаційно-аналітичні матеріали на цю тему та довідки щодо часу заснування південноукраїнських міст: Дніпра, Маріуполя, Первомайська, Овідіюполя та Одеси. Специфіка півдня України – це, перш за все, наслідки шаленої антиукраїнської і проімперської пропаганди, тому саме спростування проросійських історичних міфів про Південну Україну стало основним завданням діяльності Південного регіонального відділу УІНП.

Першим етапом у рамках інформаційно-просвітницької кампанії під назвою «Південь без міфів» стало створення серії анімаційних роликів про ранню історію Одеси, Дніпра та Маріуполя. До серії увійшли 5 відеороликів:

1. «Український південь. Історія Білгород-Дністровського».
2. «Український південь. Я – мазепинець».
3. «Український південь. Рання історія Одеси».
4. «Український південь. Некрасівські козаки».
5. «Український південь. Ханська Україна».

Про мету та значення створення всіх цих відеоматеріалів розповів начальник Південного міжрегіонального відділу УІНП Сергій Гуцалюк: «“Дике поле”, “безлюдні степи”, “татарська орда” і потім раптом – “Новоросія”. Російська імперська і згодом радянська історіографія брехнею і міфологізацією прибрала до своїх рук історію Південної України. Цією серією краєзнавчих роликів ми хочемо спростувати багато міфів, які утворювали брехливий метанаратив російської історії, та розказати, що на території Північного Причорномор'я довгий час проживали пліч-о-пліч із українцями інші народи, допоки сюди не прийшла російська імперська колонізація» [43].

Відеоролики про степову Україну знімалися з орієнтацією перш за все на молодь, яка має суттєві прогалини у знаннях про історію південного краю. Це обумовило і певні особливості подання матеріалу. Заступник голови УІНП Володимир Тилищак, ініціатор проєкту, розповідає: «Ідея з хіп-хопом та анімацією полягає у тому, щоб у зрозумілий для

молодої аудиторії спосіб донести невідомі та малодосліджені факти з історії степової України. Тому козаки у нас сканують QR-коди, щоб дізнатися інформацію про територію, куди вони в'їжджають, купці замовляють послуги охорони, переправи через річку та ночівлі онлайн, а полковники у паланці (адміністративна одиниця Січі) рекламують себе з білбордів. Попри легкий стиль, відео базується на фактах та конкретних історичних дослідженнях. За що дякуємо групі істориків, котрі допомагали нам з верифікацією, зокрема доценту кафедри історії України з Дніпровського національного університету імені О. Гончара Олегові Репану» [21].

Перший фільм «Український південь: історія Білгород-Дністровського» науково-просвітницького проєкту розповідає різнопланову історію колишнього міста Аккерман, який пам'ятає майже десяток імперій і стільки ж різних історичних епох. Але є у міста й український стрижень, що залишився тут із середніх віків до сьогодні.

Ролик розробила студія ONYKO Films. Консультантами ролику виступили: доцент кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Володимир Полтораки; співробітник відділу археології Криму та Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології Олег Савельєв; директор КП «Фортеця» Олександр Морозов; завідувач кафедри історії України Південноукраїнського педагогічного університету ім. К. Ушинського Андрій Красножон.

Другий ролик проєкту «Український південь» присвячений історії переселення мазепинських козаків у південні регіони країни.

У 2019 р. Україна відзначала 380-річчя з дня народження гетьмана Івана Мазепи. Він став одним із дійових учасників Полтавської битви, яка відбулася 27 червня (8 липня) 1709 р. між військом короля Швеції Карла XII та українськими козаками з одного боку та армією московського царя Петра I з іншого.

Ця битва була відчайдушною спробою Мазепи зберегти суверенітет та європейський курс України. А для Росії вона стала теоретичним підґрунтям насадження «руського мира» та формування міфу про Івана Мазепу лише як про «зрадника».

Напередодні цієї дати Український інститут національної пам'яті спільно з продакшн «Vober studio» презентували соціальний відеоролик, у якому Мазепа постає як фігура світового масштабу. Особливо була підкреслена його роль у розвитку освіти, культури, відзначена його європейська волелюбність, яка й досі надихає поетів, художників, композиторів зі всього світу.

Також до 310-річчя Полтавської битви був приурочений круглий стіл «Редут імперії». Полтавська битва 1709 року як місце пам'яті: історія, міф, роль у насадженні ідеологемі «руського мира» в Україні». Захід відбувся 26 червня 2019 р.

Дотичним за тематикою був також інформаційний захід УІНП у рамках співпраці з Національним музеєм-заповідником «Поле Полтавської битви» (17.03.2021) до 382-х роковин від дня народження гетьмана України Івана Мазепи, під час якого було розроблено та виготовлено інформаційні матеріали для виставкового проєкту про Полтавську битву в імперській пропаганді. Основною метою проєкту стало розвінчання російських імперських і радянських міфів про Мазепу як зрадника, що мав намір віддати Україну на поругу Речі Посполитій, і про те, що гетьмана у його виборі не підтримало українське козацтво. Також виставка розвінчує російський міф про героїчну оборону Полтави навесні-влітку 1709 р. та, начебто, звитяжні перемоги Петра I. «Це реальна робота над переосмисленням та усвідомленням подій, які відбулися під час Полтавської битви, та загальне переосмислення спадщини російської та радянських імперій. Логічним є той факт, що маючи власну незалежну державу, ми працюємо над історією, намагаємося зрозуміти як воно було насправді. Є велика перевага у тому, що у нас немає зараз ніяких імперських канцелярій, що розповідають як “правильно” треба писати», – заявив присутній на відкритті виставки голова Українського інституту національної пам'яті Антон Дробович [42]. «Ідея полягає в тому, щоб дохідливо і в спосіб сприйнятий для людей не обтяжених історичною освітою спростувати російські міфи про Полтавську битву і про Івана Мазепу. Формувати в подальшому образ Полтавської битви та Івана

Мазепи на підставі наукових досягнень», – пояснив науковий консультант проєкту, доктор історичних наук, професор В. Брехуненко [42].

Третій ролик проєкту «Український південь: рання історія Одеси» надає інформацію про ранню історію Одеси та деконструє імперські міфи щодо віку міста.

Ролик розробила студія ONYKO Films. Ініціатором та координатором інформаційно-просвітницької кампанії став Південний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті. Консультантом виступили доцент кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Володимир Полторак, начальник південного міжрегіонального відділу УІНП Сергій Гуцалюк та професор кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Тарас Гончарук.

Автори відеоролика наводять історичні факти, які спростовують міф про заснування Одеси російською царицею Катериною II. Зокрема вони наголошують, що Одесі не 200, а більше 600 років! Незважаючи на факти, окремі псевдоісторики й далі наполягають на тому, що гавань – купецький причал на березі Чорного моря, а, отже, й сама Одеса з'явилися після рескрипту Катерини II, виданого у травні 1794 р. Цю дату й досі дехто вважає днем народження міста. Але в дійсності Катерина II лише візує наказ про розбудову вже існуючого міста Хаджибей. До нього на території сучасної Одеси знайдено два давньогрецькі поселення, які датують V ст. до нашої ери. Ці колонії були повністю знищені і, згідно з археологічними даними, після того в цій місцевості понад тисячу років ніхто не жив [40].

Відеоматеріал інформує глядачів, що вперше місто згадується в хроніці авторитетного середньовічного польського історика і дипломата Яна Длугоша. У документі за 1415 р. він записав, що 19 травня цього року на Зелені свята польський король Владислав у своїх західноукраїнських землях, зокрема у Снятині, зустрів послів візантійського імператора і Константинопольського патріарха. Вони скаржилися на те, що потерпають від нападів турків та просили допомогти зерном. Після зустрічі король Владислав розпорядився відправити у Константинополь зерно зі свого порту Кочубіїв, який пізніше називався Хаджибей, а потім Одеса.

Про Кочубіїв таких повідомлень існує багато, і всі вони нині є у відкритому доступі, – інформують автори відеоролика. «Попри те, що пів Одеси знає місцеві визначні місця, що мають вік значно старший за “катерининську” версію заснування міста – багато є таких, хто досі сумнівається... Мовляв, прийшла російська імператриця Катерина II до місця, де чисте поле з'єднується з Чорним морем, тупнула чобітком і наказала “бути тут місту!” і росіяни побудували Одесу. Втім, як же ж бути з Хаджибейським замком, що штурмували українські козаки? Як бути з козацькими хуторами та селами, що склали тоді передмістя Хаджибея? Як з рештою бути з існуючим портом, про що писала у своєму рескрипті вже згадана Катерина II?», – так прокоментував ролик Сергій Гуцалюк [40].

Четвертий ролик проєкту «Український південь: некрасівські козаки» краєзнавчих лекцій «Український Південь» розповідає про історію появи у степовій Україні некрасівського козацтва, яке оселилося на цій території після антиросійського повстання на теренах сучасної Луганської та Донецької областей. С. Гуцалюк розповів про цей ролик: «Донські козаки не згодилися схилити голову під російським царатом і були вимушені шукати протекцію на землях Османської імперії, а саме на території сучасної Одещини. Донські козаки вирішили облаштуватися поруч із братами запоріжцями, які ще раніше втекли сюди, на нижній Дунай від специфічної любові „старшого брата”» [45].

П'ятий, завершальний ролик «Український південь: Ханська Україна» проєкту «Український південь» висвітлює історію Ханської України.

До уваги громадськості був представлений історичний екскурс у наше минуле, де існувало багато національних меншин, зокрема українське козацтво, що безпосередньо впливало на розвиток півдня України. Зокрема автори проєкту звертають увагу на той факт, що на території, підконтрольній кримському ханові та Османській імперії, ще в XVII ст. існувало чотири райони між Південним Бугом і Дністром, які були заселені

українцями. Науковці стверджують, що саме в ті часи з'явилася назва «Ханська Україна». І це було задовго перед 1789 р., коли війська російської імперії за підтримки знову ж таки українського козацтва захопили фортецю Хаджибей. Ролик спростовує історичний міф про землі, що належали російській імперії.

«Навіть для нинішніх мешканців Одещини та Миколаївщини правда про Ханську Україну або Ганщину – це майже наукова фантастика, бо про неї ані пари з вуст не було в шкільних підручниках історії, а академічна наука обмежувалася татарською назвою цієї території – Єдисан», – зауважує Сергій Гуцалюк [9].

Ролик розробила студія ONYKO Films. Ініціатором та координатором інформаційно-просвітницької кампанії виступив Південний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті. Консультант – доцент кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Володимир Полторак, доцент Стамбульського та Південноукраїнського педагогічного університетів Олександр Серета, професор кафедри історії України Одеського національного університету імені І. Мечникова Тарас Гончарук.

Усі відео були оприлюднені на онлайн-ресурсах Інституту, їх активно поширювали ЗМІ. Загальна зафіксована кількість переглядів тільки на «Ютуб» каналі становила на лютий 2021 р. – 74 923.

Таблиця 1. Кількість переглядів відеороликів проєкту «Український південь» на каналі «Ютуб» (станом на лютий 2021 р.)

«Український південь. Історія Білгород-Дністровського»	«Український південь. Я – мазепинець»	«Український південь. Рання історія Одеси»	«Український південь. Некрасівські козаки»	«Український південь. Ханська Україна»
21 646	7 957	15 882	3456	25 882

Наступною складовою проєкту «Український південь» стали організація та проведення Українським інститутом національної пам'яті 25–26 вересня 2020 р. науково-практичної конференції з історії степової України та з проблем подолання історичних міфів, яка проходила у приміщенні Дніпропетровської ОДА та Музеї історії м. Кам'янського. Конференція стосувалася проблемних питань історії заснування та розвитку таких населених пунктів Південної України, як Одеса, Дніпро, Овідіополь та ін. У роботі конференції взяли участь 70 науковців. Учасники ухвалили резолюцію з пропозиціями щодо зміни дат заснування деяких міст цього регіону та внесення їх до переліку історичних міст України. За матеріалами конференції підготовлено відео-та 12 аудіороликів [13].

У Харкові за ініціативи Північно-Східного територіального відділу УІНП упродовж 2020 р. у партнерстві з Харківським літературним музеєм тривала просвітницька акція «Українська історія на полі битви з російськими фальсифікаторами», у рамках якої з серпня по лютий 2020 р. відбулися 23 лекції. Участь у них узяли понад 660 відвідувачів. Лекції також були записані на відео та згодом розміщені на «Ютуб» каналі музею.

На офіційному каналі «Ютуб» Українського інституту національної пам'яті було опубліковано 6 лекцій. Їх оприлюднення продовжується й у 2021 р. Інформаційно проєкт підтримали 5 інтернет-видань та канал «UA: Харків».

Складовою частиною науково-просвітницького проєкту «Український південь» стали також підготовка та видання колективної монографії «Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст.» (Київ : К.І.С., 2020 р.). Ця розвідка присвячена історії Південної України XV–XVIII ст. Вона стала однією зі складників повернення пам'яті про доімперський період історії Південної України, де висвітлюються різні аспекти історії поселень регіону в період XV–XVIII т. та механізми символічного присвоєння простору, які використовувала Російська імперія. Над науковим виданням працювали українські

історики, дослідники минулого Південної України П. Бойко, В. Брехуненко, Т. Гончарук, В. Грибовський, В. Полторак, О. Репан, О. Середя, І. Синяк, С. Чирук, Б. Черкасс [20].

На сторінках колективної монографії представлені результати їхніх наукових пошуків і осмислення минулого степових просторів. Основну увагу приділено питанням урбогенезису, бо теза про винятково імперський характер міст, що існують у Південній Україні, досі жива і навіть закріплена в офіційних датах початків міської історії. Ціла низка матеріалів у цій книжці присвячена історії південно-західної частини регіону. Автори надають науково обґрунтований матеріал не тільки про Одесу, а й про інші українські міста, які безперечно мають походження значно давніше останньої чверті XVIII ст.

Презентація монографії відбулася 9 грудня 2020 р. в Одесі. Вона була організована Одеською національною науковою бібліотекою спільно з Південним міжрегіональним відділенням реалізації політики національної пам'яті в регіонах Українського інституту національної пам'яті. У межах презентації працівники ОННБ підготували електронну книжково-документну виставку «Слово до прийдешнього: козацькі літописи XVI–XVIII ст.». Презентації колективної монографії відбулися також в Києві та Дніпрі.

У 2020 р. Український інститут національної пам'яті проводив й інші публічні заходи з популяризації історії України, її видатних особистостей, подолання історичних міфів. У зв'язку з карантинними обмеженнями значна частина цих заходів відбувалася в онлайн-режимі.

Так, 13 березня 2020 р. Центральний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті організував публічну дискусію «Крим – «сіра зона»: чи втратили ми півострів за шість років?». У рамках інформаційної акції відбулася презентація книги «Люди сірої зони» та показ стрічки «Острів Крим. Дежавю». Захід транслювався на сторінці відділу у фейсбуці.

У квітні 2020 р. співробітники Південного міжрегіонального відділу Інституту ініціювали онлайн-екскурсії місцями Південної України, історія яких розвінчує російські імперські та радянські міфи щодо цих територій. Знято, змонтовано та опубліковано на сторінці відділу у фейсбуці 15 роликів-екскурсій [20].

Усі ці відеоматеріали були розміщені УІНП у соціальних мережах. Найбільш популярними в Україні в 2017–2020 рр. були фейсбук та інстаграм.

Матеріали УІНП користувалися значною популярністю серед користувачів мереж. Узагалі Український інститут національної пам'яті почав свою діяльність у вебпросторі у квітні 2014 р., створивши канал на ютубі. Цього ж року він створив акаунти у фейсбуці та твіттері. Найпізніше, 12 грудня 2019 р., Інститут розмістив свій перший допис в інстаграмі. Отже, на час проведення дослідження Український інститут національної пам'яті мав представництво у чотирьох соціальних мережах: «Фейсбук», «Ютуб», «Твіттер» та «Інстаграм». Окремі показники діяльності Інституту представлені в Таблиці 2. Використані дані, наведені у звітах про діяльність Інституту національної пам'яті за 2017–2020 рр. [10; 11; 12; 13], та статистиці, що представлена на сторінках Інституту у соціальних мережах.

Таблиця 2. Окремі показники діяльності Українського інституту національної пам'яті у 2017–2020 рр.

Соціальна мережа	2017	2018	2019	2020 вересень	2020 грудень
Підписники сторінки Інституту в мережі «Фейсбук»	35664	45754	68061	94789	100000

Читачі сторінки Інституту в мережі «Твіттер»	2351	3312	4714	4903	5053
Читачі сторінки Інституту в мережі «Інстаграм»	–	–	–	3216	
Підписники каналу «Ютуб» Ukrainian Institute of National Remembrance	1355	2157	19271	21800	23402

Матеріали на підтримку проєктів широко розміщувалися на сторінках соцмереж. Наприклад, приріст аудиторії сторінки УІНП у фейсбуці за 2020 р. становить близько 30 000 підписників. Усього станом на лютий 2021 р. сторінка мала вже понад 100 000 підписників [13].

Упродовж 2020 р. на каналі «Ютуб» були оприлюднені окремі відеопроєкти, зокрема й цикл анімаційних роликів «Південь без міфів». Кількість підписників станом на 29 грудня 2020 р. становила 23 402, приріст підписників із 31 грудня 2019 по 29 грудня 2020 – понад 4 200 [13].

Наведені дані презентують стрімке зростання кількості підписників сторінки Українського інституту національної пам'яті у фейсбуці та на ютубі упродовж останніх двох років, що засвідчує посилення уваги та зацікавленості користувачів історичним минулим України, популярності представленого у цих соцмережах інформаційного контенту, зокрема й відеоматеріалів про історію степової України.

Усі організаційно-просвітницькі заходи в рамках проєкту «Український південь» регулярно висвітлювалися в мережі «Інтернет», інших засобах масової інформації.

І взагалі, усім науково-просвітницьким проєктам, пам'ятним заходам та кампаніям до них із боку УІНП завжди надавалася потужна інформаційна підтримка у вигляді публікацій на офіційному сайті та на офіційних сторінках у соціальних мережах, підготовки та розсилки пресанонсів, пресрелізів, здійснювалося сприяння у проведенні публічних презентацій та запрошення на них журналістів, поширення інформації у ЗМІ. Так, на підтримку офіційної комунікації, заходів чи проєктів Інституту тільки у 2020 р. здійснено понад 33 масові розсилки на медіа та партнерські організації [13].

Одним із основних інструментів комунікації Інституту є і його офіційний сайт. Упродовж 2020–2021 років були забезпечені технічна підтримка і постійне оновлення інформації на офіційному сайті УІНП. Так, тільки з 1 січня по 28 грудня 2020 р. офіційний сайт УІНП відвідало близько 700 000 користувачів, на 160 % більше, ніж 2019 року (685 993 у порівнянні з 263 601). Усього переглядів сторінок – 1 366 000, що на 120% більше, ніж у 2019 р. [13].

Офіційний вебсайт Українського інституту національної пам'яті став дійсно потужним джерелом інформації про історичне минуле українського народу.

3. ВИСНОВКИ

Отже, результати дослідження науково-просвітницької діяльності Українського інституту національної пам'яті свідчать про його суттєвий внесок у справу всебічного

висвітлення історії України, розкриття малознаних сторінок її історії, зокрема степової України, спростування російських імперських міфів про цей край, збереження вітчизняної історико-культурної спадщини. Одним із успішних науково-просвітницьких проєктів УІНП у цій сфері став проєкт «Український південь», який був покликаний деконструювати історичні міфи про заселення Південної України, а також розповісти про ключову роль українців в освоєнні цих територій. Проєкт викликав значний інтерес в українському середовищі, а результати дослідження активності УІНП в соціальних мережах, у цілому в інтернеті, на телебаченні, інших засобах масової інформації з метою доведення інформації до широкого кола української громадськості свідчать про правильність та ефективність обраної інформаційно-комунікаційної стратегії та заходів, проведених у рамках інформаційно-просвітницьких кампаній із реалізації даного проєкту.

Водночас є очевидним необхідність подальшої наукової розробки та здійснення практичних кроків у плані поширення маловідомого історичного матеріалу про певні періоди минулого українського народу для спростування російських імперських міфів про українські території та їх мешканців. Така політика вимагає цілеспрямованих і злагоджених зусиль держави й суспільства.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ, 2017. 280 с.
- [2] Буряк Л., Верменич Я., Смолій В. Схід і Південь України: час, простір, соціум : колект. монографія : у 2 т. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. 378 с.
- [3] Варенко В. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
- [4] В'ятрович В. Якою повинна бути політика національної пам'яті? Три складові. URL: http://gazeta.ua/articles/volodimir-v-yatrovich/_yakoyu-povinna-buti-politika-nacionalnoji-pam-yati-tri-skladovi/410462.
- [5] Гуржій О. І. Історія козацтва. Держава – військо – битви. Київ : Арій, 2015. 462 с.
- [6] Дослідники історії Південної України : бібліографічний довідник / упоряд. Ігор Лиман. Київ, 2016. Том 2. 496 с.
- [7] Другий ролик проєкту «Український Південь» розповідає про мазепинських козаків на Одещині. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/drugyy-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-pro-mazepynskyh-kozakiv-na-odeshchyni>.
- [8] Ермолович Е. Методы publicrelations в Интернете. *Человек. Культура. Общество*. 2010. № 12. С. 21–23.
- [9] Завершальний ролик проєкту «Український Південь» розповідає історію Ханської України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/zavershalnyu-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-istoriyu-hanskoyi-ukrayiny>.
- [10] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2017 рік. URL: https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/zvit_golovi_ukrayinskogo_institutu_nacionalnoyi_pamyati_2017.pdf.
- [11] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2018 рік. URL: <https://old.uinp.gov.ua/page/zvit-golovi-ukrayinskogo-institutu-natsionalnoi-pamyati-za-2018-rik0>.
- [12] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2019 рік. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-instytut/zvity/zvit-za-2019-rik>.
- [13] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2020 рік. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-instytut/zvity/zvit-za-2019-rik>.
- [14] Зерній Ю. Проблеми політики національної пам'яті і завдання її наукового забезпечення. *Вісник НАН України*. 2019. № 12. С. 52–63.
- [15] Іванов В., Бугрим В., Башук А., Білан Н. Основи реклами і зв'язків із громадськістю : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2011. 432 с.
- [16] Киридон А. Історик та політика пам'яті: «розщеплена ідентичність». *Чорноморський літопис*. 2010. № 2. С. 116–120.

- [17] Киридон А. «Маски пам'яті» в умовах суспільних зламів. *Київська старовина*. 2011. № 2. С. 161–170.
- [18] Марочко О., Ромат Є., Стрелковська А., Хімченко Т. Організація та проведення соціальної рекламної-інформаційної кампанії : метод. посібник. Київ : Фенікс, 2007. 108 с.
- [19] Меляков А. Топонімічна політика органів місцевого самоврядування в Україні. *Теорія і практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. Вип. 2 (37). С. 311–319.
- [20] Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст. : колективна монографія. Київ : К.І.С., 2020. 288 с.
- [21] Новий проєкт УІНП розвінчує російські міфи про історію південної України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/3655>.
- [22] Одеса козацька : наук. нариси / О. А. Бачинська, Т. Г. Гончарук, С. Б. Гуцалюк [та ін.]. Одеса : Фенікс, 2008. 239 с.
- [23] Окинавская Хартия глобального информационного общества. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163#Text.
- [24] Опалько Ю. Взаємодія громадських організацій з органами влади у реалізації державної політики пам'яті. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3 (12). С. 42–49.
- [25] Офіційна сторінка Українського інституту національної пам'яті в мережі «Фейсбук» URL: <https://www.facebook.com/uinp.gov.ua/>.
- [26] Офіційна сторінка Українського інституту національної пам'яті в мережі «Твіттер». URL: https://twitter.com/Uinp_gov_ua?fbclid=IwAR1uOmjF56ouEC4H7_44-vxGgAy0oUtsNyOQHNEdMATfN4DGWZqX9Nb5f_s.
- [27] Офіційна сторінка Українського інституту національної пам'яті в мережі «Інстаграм». URL: https://www.instagram.com/uinp.gov.ua/?fbclid=IwAR0OQtvJNM18vtgyvEv8gHQWmVYC8BZif8HoqAtP2OokfJLzK_8vyv4DjrM.
- [28] Офіційний ютуб-канал Ukrainian Institute of National Remembrance. URL: https://www.youtube.com/UINPofficial?fbclid=IwAR2Z2kPwFS_NIG14FzxmZDA4c2h-aHRZmq1tb_8sTVeFJkewjukMq5cjG8I.
- [29] Педан-Слепухіна О. Проєкт як освітня технологія. Як готувати соціальний просвітницький проєкт. Львів : ВА «Нова Доба». URL: http://www.holocaust.kiev.ua/Files/UchRab/O_pedan_slip.pdf.
- [30] Переверзев Л. Проєктний підхід и вимоги до вчителя. *Дайджест педагогічних ідей та технологій : Школа - парк*. 2003. № 2. С. 26–28.
- [31] Презентація виставкового проєкту «Мазепа. Карл XII. Пётр I. Топ-10 міфів ru. пропаганди». URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/anonsy-podiy/prezentaciya-vystavkovogo-proyektu-mazepa-karl-hii-pyotr-i-top-10-mifiv-rupropagandy>.
- [32] Про Український інститут національної пам'яті : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 р. № 927. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/41103423>.
- [33] Пугач А. Шляхи удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності в системі державного управління України. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-14.pdf>.
- [34] Руденко С. Інформаційна діяльність у вимірі соціально-правової, інтелектуальної та технологічної культури українського суспільства. *Культура України*. 2013. Вип. 41. С. 11–26.
- [35] Руйнуючи імперські міфи. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/ruynuyuchy-imperski-mify-institut-nacionalnoyi-pamyati-prezentuye-socialnyu-rolyk-pro-getmana-mazepu>.
- [36] Симоненко І. Концептуальні засади державної політики пам'яті. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень: Офіційний вебсайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/konceptualni-zasadi-derzhavnoi-politiki-pamyati-analitichna>.
- [37] Солдатенко В., Веденєєв Д. Як не розчинитися у глобалізованому світі: проблеми наукового забезпечення формування політики національної пам'яті в Україні. *Україна дипломатична*. 2012. Вип. 13. С. 687–740.
- [38] Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2013. 197 с.
- [39] Тимченко О. Як створювати вражаючі соціальні інформаційні кампанії. *Practicum*. 2013. № 3. URL: http://practicum.space/socialni_informaciyni_kampanii.

- [40] Третій ролик проекту «Український Південь» розповідає про ранню історію Одеси. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/tretiy-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-pro-rannyu-istoriyu-odesy1>.
- [41] Троценко О. Інформаційні акції та кампанії в роботі недержавних організацій. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2014. № 1. С. 9–18.
- [42] У Полтаві презентували музейний проект, що розвінчує імперські міфи про Полтавську битву. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-poltavi-prezentuvaly-muzeynu-proyekt-shcho-rozvinchuye-imperski-mify-pro-poltavsku-bitvu>.
- [43] Український Південь: новий проект УІНП розповідає про історію степової України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/ukrayinskyu-pivden-novyuy-proyekt-uinp-rozpovidaye-pro-istoriyu-stepovoyi-ukrayiny1>.
- [44] Хаджибей – Одеса та українське козацтво (1475–1797 роки): до 210-ї річниці штурму Хаджибейського замку / Т. Г. Гончарук, С. Б. Гуцалюк, І. В. Сапожников, Г. В. Сапожникова. Одеса : ОКФА, 1999. 400 с.
- [45] Четвертий ролик проекту «Український південь» розповідає про некрасівське козацтво. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/chetvertyuy-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-pro-nekrasivske-kozactvo>.
- [46] Чорна С. Літопис українського Півдня писався до царів. URL: <http://www.golos.com.ua/article/341640>.
- [47] Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні. *Громадянська освіта*. 2008. № 36. С. 7–11.